

Introductie

Voor iedereen die interesse heeft in sportgerelateerde beleidsontwikkelingen en onderzoeksresultaten zet het *Jaarboek Sport & Strategie – beleid en onderzoek* alweer voor de twaalfde keer relevante beleidsnota's, onderzoeksrapporten en andere publicaties op een rij. Vanaf deze editie vormt het jaarboek een integraal bestanddeel van het platform Sport & Strategie, waartoe ook het gelijknamige tijdschrift behoort. De titel van het jaarboek is daarop aangepast.

Deze editie van het jaarboek geeft een overzicht van publicaties en projecten in de sfeer van sportbeleid en -onderzoek over de periode juli 2012 tot en met juni 2013. Een actueel overzicht van organisaties en adressen in de sector completeert het geheel. Het jaarboek beoogt een naslagwerk te zijn voor iedereen die werkzaam is in de sfeer van politiek, bestuur, beleid, onderzoek, onderwijs en journalistiek met interesse in de sportsector.

Het initiatief voor de samenstelling en uitgave van het jaarboek ligt bij het Mulier Instituut (sociaalwetenschappelijk sportonderzoek). Arko Sports Media, een uitgever met een sterke specialisatie op sportgebied, heeft zich van harte bij het initiatief aangesloten. Het Mulier Instituut is verantwoordelijk voor de samenstelling en redactie van het jaarboek en is inhoudelijk eindverantwoordelijk. Arko Sports Media draagt verantwoordelijkheid voor de vormgeving, productie en distributie van het boek.

Leeswijzer

Deel II geeft de ruimte aan de publicaties die vanaf het voorjaar 2012 tot en met het voorjaar van 2013 zijn verschenen. De publicaties passeren de revue middels een inleiding van een onderzoeker van het Mulier Instituut. Masterscripties worden genoemd aan het einde van de verscheidene paragrafen. Aan het einde van deel II zijn overzichten van de lopende promotietrajecten en van de afgeronde proefschriften te vinden. Deel II sluit af met een overzicht van de nieuwe lopende NWO-projecten.

In de publicaties van deel II is enige ordening aangebracht door deze in elf thematische hoofdstukken in te delen. Binnen de thema's zijn de publicaties als volgt gerangschikt:

- hoofdstuk 1 bevat publicaties op beleids-/conceptueel niveau, hoofdstukken 2 tot en met 7 behandelen het voorzieningenniveau; hoofdstuk 8 gaat in op sportgeschiedenis;
- in de hoofdstukken 2 tot en met 9 is sport een op zichzelf staande activiteit

(m.u.v. hoofdstuk 8), terwijl sport als activiteit met maatschappelijke effecten en functies in de hoofdstukken 10 en 11 aan de orde komt.

De meeste publicaties laten zich redelijk eenvoudig verdelen over de verschillende hoofdstukken en paragrafen. Een aantal publicaties kan op basis van goede argumenten echter binnen twee of zelfs meer thematische hoofdstukken worden geplaatst. In die gevallen heeft de redactie een keuze gemaakt.

Een actueel bestand van enkele honderden namen en websites van overwegend landelijke organisaties en instellingen in de sport is te vinden in deel III van dit jaarboek. Het betreft hier instanties in de sfeer van organisatie, beleid, onderzoek en informatievoorziening. In deel III zijn tevens overzichten te vinden van (bijzonder) hoogleraren en lectoren. Een uitgebreide verantwoording van de gehanteerde werkwijze en de opzet van het jaarboek worden in deel IV geschetst.

2012/2013: hoge pieken, diepe dalen Terugblik op een bewogen sportjaar

Koen Breedveld

Directeur Mulier Instituut

Bijzonder hoogleraar Sportsociologie Radboud Universiteit Nijmegen

Inleiding

Even jaren in de sport zijn de jaren waar het om draait. Even jaren zijn de jaren waarin het theater van de sport zijn belangrijkste stukken opvoert: EK's en WK's voetbal, en de Olympische Winter- en Zomerspelen. Dat zijn de jaren dat de kijkcijfers gedomineerd worden door sport, en dat de verkoop van televisietoestellen (en tegenwoordig iPads) zijn hoogtepunt bereikt.

De twee mastodonten in de mondiale sportwereld, het IOC en de FIFA, beide gehuisvest in het financieel veilige Zwitserland, hebben hun agenda's zorgvuldig op elkaar afgestemd. Als er Olympische Spelen zijn, is er geen WK voetbal. 2012 was het jaar van de Olympische Spelen van Londen, en dus van het EK voetbal, in Polen. Verder waren er natuurlijk de gebruikelijke jaarlijkse toernooien als Wimbledon, de Tour de France, de Champions League en onze eigen Eredivisie. Al dat fraaie sportnieuws verbleekte echter bij het grimmige sportnieuws dat de media domineerde: de dood van grensrechter Richard Nieuwenhuizen, de dopingbekentenis van Lance Armstrong en de steeds sterkere vermoedens van *match fixing*.

Hoogtepunt: Londen

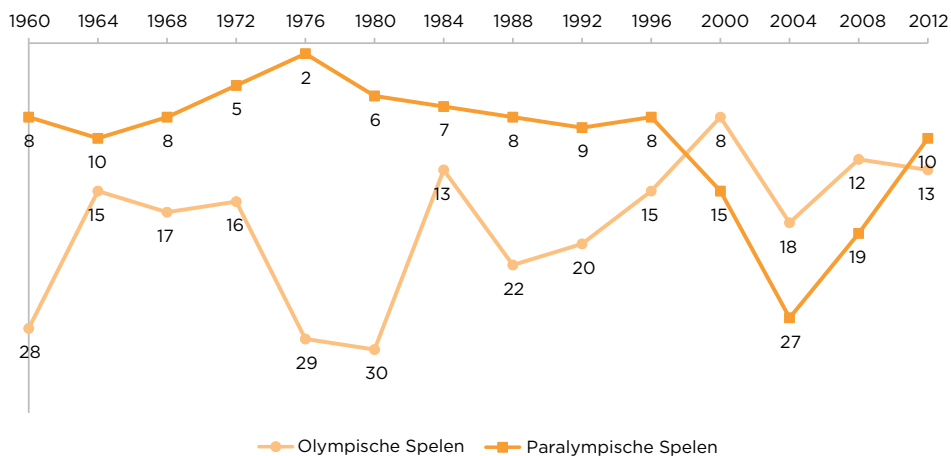
‘Hij staat!’ De woorden van turncommentator Hans van Zetten behoren al bijna tot het culturele erfgoed van de sport, naast die van Herman Kuiphof (‘Zijn we er toch weer ingetuind’, 1974) en Theo Reitsma (‘Dit is een goed stel hoor’, 1988). De Olympische Spelen van 2012 waren een daverend succes. Unieke sport, gepresenteerd tegen een historisch decor, verzorgd door 70.000 gastvrije vrijwilligers, ingeleid met een oogstrelende en met typisch Engelse humor doorspekte openingsceremonie, uitmuntend in beeld gebracht door een excellerende BBC: het maakte van ‘London 2012’ met 4,8 miljard kijkers de bestbekeken Spelen ooit. Hoogtepunt voor de Engelsen was zonder twijfel Super Saturday, de dag dat ‘Team GB’ zesmaal goud haalde waarvan alleen al drie bij het atletiek.¹ Sowieso presteerde Team GB uitstekend, met 65 medailles en een derde plaats in de *medal table*. Het team van Lord Seb Coe werd met complimenten overladen. Tegen die achtergrond hoeft het niet te verbazen dat de kritiek op de drievoudige budgetoverschrijding als vanzelf verdampste, en dat de Engelse Rekenkamer, de NAO, de Spelen typeerde als *value for money*.²

Ook voor Nederland waren het mooie Spelen. Naast het turngoud voor Epke Zonderland, waren er (wederom) bijzondere prestaties in het zwemmen (Ranomi Kromowidjojo, twee keer), het dameshockey, het windsurfen (Dorian van Rijsselberghe) en de wielersport (Marianne Vos). Met twintig medailles (waarvan zes gouden) en een dertiende plaats in het medailleklassement, voldeed de Nederlandse equipe aan alle zelf opgelegde doelstellingen. En evenals in eerdere jaren bleek het Holland Heineken House een meer dan uitstekende plaats om dat succes te beleven en te vieren.

‘London 2012’ was daarnaast niet alleen een succes voor de ‘gewone’ sporters. Ook de paralympische sport beleefde een mooie sportzomer. De Paralympische Spelen vonden kort na de Olympische Spelen plaats, en kregen van de Engelse media alle aandacht. De Nederlandse sporters presteerden uitstekend. De paralympische equipe haalde 39 medailles en een prachtige tiende plaats, en zette daarmee de opgaande lijn van Peking door. Evenals in 2008 bij Peking had de Nederlandse televisie ruimschoots aandacht voor de sporters met een beperking. Mede daardoor was de belangstelling groter dan ooit, en werd het beeld dat Nederlanders van gehandicaptensport hebben, in positieve zin bijgesteld.

-
1. *Golden girl* Jessica Ennis won de zevenkamp, Greg Rutherford won met een sprong van 8,31 meter het verspringen en tot slot zegevierde Mo Farah indrukwekkend op de 10 km.
 2. Zie Hover, P., Straatmeijer, J. & Breedveld, K. (2013). *The story of London 2012. De maatschappelijke betekenis van de Olympische en Paralympische Spelen 2012*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Figuur 1 Positie Nederland in medailleklassement Olympische en Paralympische Spelen 1960-2012.

Bron: IOC (bewerking Mulier Instituut).

De teloorgang van het Olympisch Plan

Hoe mooi ook, voor het Nederlandse sportbeleid heeft 'London 2012' weinig tot niets betekend. In 2011 en 2012 waren in alle heftigheid debatten opgelaaid over eerst de financiering van een eventueel WK voetbal in 2018 of 2022, en in de slipstream daarvan ook de financiering van een eventuele Olympische Spelen (het 'OP2028'). Olie op het vuur van die debatten was het gebrek aan transparantie over eventuele rijksbijdragen aan een WK, alsmede een rapport van de Rebel/Aurup-groep over de te verwachten maatschappelijke kosten en baten van eventuele Olympische Spelen.³ De grote mate van onzekerheid over mogelijke kosten⁴ voor beide projecten viel verkeerd bij RTL4 (die de concurrent NOS mooie sier zag maken met het OP2028), en bij de SP (een politieke tegenstander van het OP2028).

-
3. Blok, P. et al. (2011). *Verkenning maatschappelijke kosten en baten van de Olympische en Paralympische Spelen 2028 in Nederland: eindrapport*. Rotterdam/Amsterdam: Rebel/Aurup-groep.
 4. De baten bleken in zijn geheel niet becijferbaar, en bleven daarmee uit het zicht. Wat overbleef was een kostenplaatje waar geen aanwijsbare opbrengsten tegenover stonden – kortom: *a lost battle*, zeker in economisch moeilijke tijden.

Het leverde Edith Schippers, namens de VVD minister van VWS, op 27 maart 2012 een in de sport nooit eerder vertoonde motie van wantrouwen op. Wat ooit door secretaris-generaal Roel Bekker liefdevol de *dinky toy* van het departement was genoemd, veranderde in één slag in een stinkende diesel. Geen wonder dus dat toen Rutte en Samsom moesten werken aan een nieuw regeerakkoord, een akkoord dat niet alleen elan moest uitstralen maar ook financiële degelijkheid, het Olympisch Plan werd geslachttofferd.⁵ De sport zag met het lede ogen aan⁶ en realiseerde zich dat dit een wedstrijd was die niet meer gewonnen kon worden. Zonder steun van de rijksoverheid zou het OP2028 geen toekomst hebben. En dus werd afscheid genomen van een plan dat bezielde was door de successen van 2000 en 2004, en dat sinds 2007 richting had gegeven aan het sportbeleid en daar een belangrijke inspiratie voor was geweest.

Op lange termijn zal moeten blijken wat de waarde is van een olympische stip aan de horizon. Het gevoel was steeds dat het perspectief van de Spelen kansen zou bieden om te investeren in sport, de sport van meer maatschappelijke betekenis te laten zijn en zo publiek, beleidsmakers en politici te winnen voor de sport. Tegenstanders betogen echter dat de sport die steun helemaal niet nodig heeft. Dat de sport waarde in zichzelf vertegenwoordigt, en beter af is zonder dure speeltjes.⁷ Op de korte termijn zien we in ieder geval dat de grote steden, Amsterdam en Rotterdam, hun middelen realloceren. Voor hen vormt '2028' niet langer het speerpunt in het lokale sportbeleid.

Landelijk sportbeleid

Voor de rijksoverheid lijkt het erop dat het olympische debacle nog niet veel heeft veranderd voor het sportbeleid. In 2012 en 2013 bleef de sport gevrijwaard van grote bezuinigingsoperaties. De grote sportprogramma's van de rijksoverheid – 'Naar een Veiliger Sportklimaat' (VSK) en 'Sport en Bewegen in de Buurt' (SBB) – gaan onder de nieuwe regering gewoon door. Beide programma's staan stevig in de steigers en koersen af op 2016.

-
5. Letterlijk heette het, in het Regeerakkoord Bruggen Slaan van 29 oktober 2012: 'We onderschrijven de ambitie om de Nederlandse sport op olympisch niveau te brengen, zonder de Olympische Spelen naar Nederland te willen halen.' Zie www.rijksoverheid.nl/regering/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/10/29/regeerakkoord.html.
 6. NOC*NSF-voorzitter André Bolhuis reageerde tamelijk laconiek op dit bericht, wat hem niet door iedereen in de sport in dank werd afgenomen. Bij de presentatie van het boek *The Story of London*, op 18 juli 2013, kwam Bolhuis daar op terug en noemde hij het achteraf toch spijtig dat de overheid afstand had genomen van het OP2028.
 7. Zie Heere, B. (2012). *Het Olympische Speeltje*. Amsterdam: LJ Veen.

Bij het Ministerie van OCW zit het beleid rondom het bewegingsonderwijs weer eens in de lift. Na vele mislukte pogingen – denk aan de Alliantie School en Sport en het in november 2012 beëindigde Platform Sport, Bewegen en Onderwijs – zijn nu alle peilers gericht op de Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl (SBGL). Zoals altijd zijn de verwachtingen daarbij vele malen groter dan het budget: de schamele 4 miljoen euro is bij lange niet na voldoende om de langgekoesterde hoop van vakleerkrachten in het primair onderwijs of het streven van 3+2⁸ te realiseren. De hoop is gevestigd op de nieuwe koning, die zoals bekend *sportminded* is en zich meermalen positief heeft uitgelaten over bijvoorbeeld het belang van bewegingsonderwijs.⁹ De naar het schijnt redelijk succesvolle Koningsspelen bieden nieuw perspectief, al valt te verwachten dat veel scholen het koppelen van hun jaarlijkse sportdag aan de Koningsspelen als een meer dan afdoende investering in sport en bewegen zullen zien.

Voor sportkoepel NOC*NSF betekent de streep door de olympische ambities vooral heel concreet dat het een lastige buur – Olympisch Vuur – kwijt is. In de *Sportagenda 2016*¹⁰ staan de ambities uit het OP2028 nog grotendeels overeind. Een plaats in de top tien en een sportdeelname van 75 procent blijven de belangrijkste streefcijfers voor de ‘georganiseerde sport’. Voor de planvorming rondom de breedtesport kent het nieuwe programma geen schokkende veranderingen. Meer dan voorheen werpt NOC*NSF zich op als belangenbehartiger voor heel de sport, en niet alleen de sport in wedstrijd- en verenigingsverband. Bonden met veel ‘ongebonden’ leden (atletiek, zwemmen) herkennen zich hierin, bonden die vooral rondom verenigingen zijn georganiseerd nog niet altijd. De aankomende jaren zal moeten blijken hoe gebonden bonden zich aan hun verenigingen voelen, en wat hen dat oplevert (of kost).

Voor de topsport is wel sprake van een duidelijke koersverandering. Meer focus is het devies. Onder leiding van technisch directeur Maurits Hendriks zijn belangrijke stappen gezet om te komen tot reallocatie van middelen. Het aantal programma’s werd teruggebracht van 180 naar 55, het aantal betrokken bonden van 58 naar 33.¹¹ Sommige sporten profiteren daarvan, andere (onder andere het herenvolleybal,

8. Drie uur bewegingsonderwijs, één uur meer dan nu het geval is, en twee uur buitenschoolse sport.

9. Zoals op zondag 28 januari 2010, tijdens een interview met Mart Smeets, in Vancouver, bij de Winterspelen. Zie <http://nos.nl/koningshuis/video/140791-mart-smeets-spreekt-met-prins-willemalexander.html>.

10. Zie www.nocnsf.nl/sportagenda2016.

11. Zie www.nocnsf.nl/cms/showpage.aspx?id=12549.

ijshockey, meerdere atletiekonderdelen) worden gekort op hun budget en ontkomen niet aan drastische inperking van hun programma's. Uiteraard leidde een dermate ingrijpende koerswijziging tot gemor bij de achterban. Dat die onvrede niet publiekelijk tot uitbarsting is gekomen, mag gerust gezien worden als een compliment aan het management van de koepelorganisatie. NOC*NSF zal het de komende jaren overigens met minder middelen moeten doen, mede omdat de inkomsten uit de Lotto lager uitvallen.¹²

Voor de bonden zelf was 2012 een betrekkelijk rustig jaar. Meerdere bonden merken wel dat bijvoorbeeld sponsors terughoudender worden, en moeten bezuinigen. Grote takken van sport als zwemmen en hockey lijken echter te blaken van zelfvertrouwen, en komen met nieuwe plannen en beleidslijnen. Voor andere, zoals voor tennis, ziet de wereld er wat minder gunstig uit¹³ en lijkt de tijd gekomen om zich te beraden op een nieuwe koers.

De dark side of sports

Van alle takken van sport was voetbal de sport die in 2012 het vaakst in het nieuws kwam. Debet aan die situatie was de dood van grensrechter Richard Nieuwenhuizen, die op maandag 3 december 2012 overleed na te zijn geschopt bij de wedstrijd SC Buitenboys B3 (Almere) tegen SV Nieuw Sloten B1 (Amsterdam). De KNVB werd verweten bij die gebeurtenis weinig zichtbaar te zijn geweest en, meer in het algemeen, verenigingen te weinig terzijde te staan bij het omgaan met dergelijke incidenten. Of die kritiek helemaal terecht is, valt te betwijfelen. De KNVB was al zeer actief in het lopende VSK-programma, alsmede in het Sportiviteit en Respect-programma dat daarvoor liep (2009-2012). Dat programma was een reactie op onder andere rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau uit 2007 en 2009.¹⁴ Dat de problematiek van misstanden op en rond velden in die tijd nog niet is opgelost, kan de KNVB moeilijk worden aangerekend. Daarvoor is de problematiek te complex en te veelomvattend. Dat ontslaat de sport overigens niet van zijn eigen ver-

12. In 2013 ontving NOC*NSF 43,8 miljoen euro van de Lotto, een jaar eerder was dat nog 59,1 miljoen euro. www.nu.nl/sport/3413141/nocnsf-moet-drie-miljoen-bezuinigen.html.

13. Tennis is nog steeds de tweede tak van sport, afgemeten aan het aantal leden. Het aantal leden van de tennisbond daalde wel de afgelopen jaren; van 725.000 in 2009 naar 669.000 in 2011. Met een nieuwe directeur sportief (Jan Siemerink), een nieuwe marketingdirecteur (Erik Poel), een nieuwe hoofdbondscoach (de Zweed Martin Bohm) en een binnenkort te verwachten nieuwe algemeen directeur lijkt het er sterk op dat de in 2010 aangestelde voorzitter en oud-toptennisser Rolf Thung bezig is om te bouwen aan een nieuwe organisatie.

14. 2007: *Een gele kaart voor de sport*; 2009: *Weinig over de schreef*. Zie www.scp.nl.

antwoordelijkheid. De sport dient ervoor te zorgen (en heeft er belang bij) dat de sfeer rondom velden open en uitnodigend blijft. De dood van Nieuwenhuizen heeft eraan bijgedragen dat partijen zich hier meer bewust van zijn, en zich bezinnen op effectieve maatregelen. Daarnaast heeft het betekend dat de sport, en de voetbal-sport met name, onder een vergrootglas is komen te liggen. Misstanden worden sindsdien breed uitgemeten in de pers. Daardoor kan soms de indruk ontstaan dat er heel veel mis is in de sport. En hoewel de problemen moeilijk kunnen worden ont-kend, dient toch ook te worden vastgesteld dat er heel veel in de sport ongemerkt voorbij gaat, zelfs in een multiculturele sport als voetbal (met zijn 1,2 miljoen leden, 3.250 verenigingen en 32.500 wekelijkse wedstrijden).

Een andere tak van sport die de wind van voren kreeg, was het wielrennen. Op 15 januari 2013 bekende Lance Armstrong aan Oprah Winfrey het gebruik van doping. De ongekroonde koning van het peloton bleek ook de keizer van het bedrog te zijn geweest. Armstrongs bekentenis was noodzakelijk geworden toen het bewijs tegen hem zich opstapelde en niet meer weerlegbaar bleek. In de voet-sporen van Armstrong gaven vervolgens meer (Nederlandse) renners toe doping te hebben gebruikt. Uiteindelijk concludeerde de commissie ADA (Anti-Doping Aanpak) op 17 juni 2013 dat ‘het overgrote deel van de renners doping gebruikte aan het einde van de jaren negentig en het begin van deze eeuw.’¹⁵ Duidelijk is dat dopinggebruik geen zonde was van een eenling, maar diep verankerd zat in de cul-tuur en de mores van de sport.

Wat de betekenis van het dopingschandaal voor de sport zal zijn, moet nog blijken. Het eerste zichtbare effect was het terugtrekken van de Rabobank als sui-keroom voor de Nederlandse wielersport. Te verwachten valt dat de belangstelling voor de wielersport, zowel van het brede publiek, de media als van de sponsors, snel hervat zal worden.¹⁶ De sport wordt gewaardeerd vanwege de helden die het creëert, de hoop die het biedt. De behoefte aan die droom, die vlucht, is zo sterk, dat dopingzondes moeiteloos worden vergeven.

In 2012 had de sport te kampen met een derde ontwikkeling die twijfel zaaide over de zo bewierookte maatschappelijk betekenis van de sport: *match fixing*. Van partijen die daar nauw bij zijn betrokken (UEFA, Interpol) komen steeds sterkere geluiden dat malafide partijen bezig zijn om structureel spelers en arbiters om te

15. Zie www.commissie-ada.nl. De commissie stond onder leiding van oud-minister Sorgdrager.

16. Juni 2013, vlak voor de start van de honderdste Tour, had de Rabo-ploeg alweer een nieu-we sponsor gevonden in het Amerikaanse bedrijf Belkin. De goede resultaten van Bauke Mollema (zesde) en Laurens ten Dam (dertiende) gaf voeding, met name in de tweede week van de koers, aan een ‘Bau en Lau-koorts’.

kopen, en zo het wedstrijdverloop te beïnvloeden. Voor het Ministerie van VWS waren die geluiden dermate zorgwekkend dat men in 2013 een onderzoek liet starten naar de mate waarin dergelijke praktijken ook in Nederland voorkomen.¹⁷ De uitkomsten van dat onderzoek worden in het najaar van 2013 verwacht.

Controle over het wedstrijdverloop is een krachtig instrument om geld te kunnen verdienen aan gokwedstrijden. Noch gokken noch beïnvloeding van wedstrijdverloop is de sport vreemd. In de meeste landen wordt de sport 'gefinancierd' door gelegaliseerde gokpraktijken (denk aan de Lotto, dat in zijn vijftigjarig bestaan 1,3 miljard euro in de sport heeft geïnvesteerd). Clubs of individuele atleten die afspraken maken over uitslagen, zijn een terugkerend fenomeen in de sport. Maar het op grote schaal manipuleren van wedstrijden via een heuse omkoopindustrie is een andere dimensie. Dat deze praktijken vooral in het voetbal opdoemen, hoeft geen verbazing te wekken. Voetbalwedstrijden worden *all over the world* uitgezonden, er gaat veel geld om in de sport en de organisatie van de sport is niet dusdanig dat het moeilijk is om er toegang tot te krijgen. In de toekomst zal blijken hoezeer het fenomeen van *match fixing* de sport in zijn greep heeft gekregen en bij welke taken van sport en welke niveaus (absolute top, subtop, sub-subtop) met name. Nu al werpt ook deze praktijk een schaduw over het doorgaans zo positieve imago van de sport. Vraag is hoeveel deuken het imago van de sport kan verdragen.

Sportdeelname

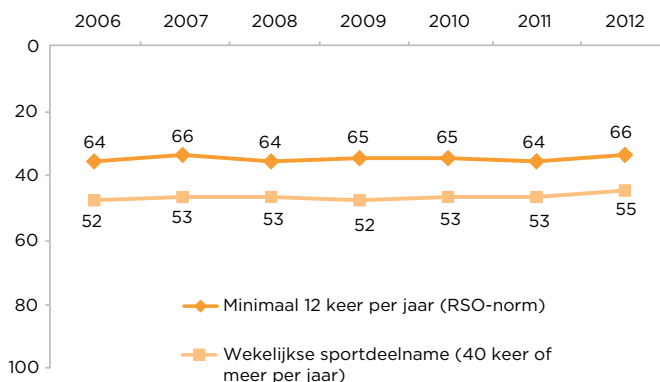
In 2012 kwamen drie organisaties met somber nieuws ten aanzien van de ontwikkeling van de sportdeelname. Het Sociaal en Cultureel Planbureau, NOC*NSF en het Mulier Instituut kwamen onafhankelijk van elkaar met cijfers die aangeven dat de sportdeelname en het lidmaatschap van sportverenigingen de laatste jaren niet verder is gegroeid. Het Mulier Instituut nam nog wel waar dat de sportdeelname in 2012 op een iets hoger peil ligt dan in eerdere jaren, maar vindt het nog te vroeg om te spreken van een trendbreuk (figuur 2).¹⁸ Ondertussen gaven cijfers van TNO aan dat er ook op het vlak van het 'bewegen' (inclusief wandelen, fietsen, et cetera) weinig veranderingen zijn waar te nemen.¹⁹

17. Het onderzoek staat onder leiding van hoogleraar Sportrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, Marjan Olfers.

18. Zie het factsheet van 18 april 2013, *Sportdeelname in Nederland 2006-2012*. www.mulierinstituut.nl/actueel/nieuwsoverzicht/sportdeelname-in-2012-naar-66-procent.html.

19. Zie het *Tendrapport Sport, Bewegen en Gezondheid 2010/2011* van mei 2013. www.tno.nl/content.cfm?context=thema&content=prop_publicatie&laag1=891&laag2=902&laag3=70&item_id=753&Taal=1.

Figuur 2 Sportdeelname 2006-2012, in procenten van de bevolking 6-79 jaar.

Bron: OBIN (bewerking Mulier Instituut).

De tijd van alsmear stijgende sportdeelname lijkt, in ieder geval tijdelijk, tot een einde te zijn gekomen. NOC*NSF heeft zich dat ook gerealiseerd en schetst in zijn recente publicatie *Wie is de sporter*²⁰ een beeld van de kansen. Volgens de sportkoepel telt Nederland 4,6 miljoen niet-sporters. Een kwart daarvan (1,2 miljoen) zegt wel te willen sporten. Het bureau noemt dat 'laaghangend fruit'. Drie kwart wil niet sporten, maar daarvan zegt de helft (1,7 miljoen) dat ze onder bepaalde condities alsnog zou willen sporten. Dat is dus 'fruit dat iets minder gemakkelijk te plukken valt'. En dan is er nog de resterende 1,7 miljoen niet-sporters die aangeeft dat 'niets hen kan overhalen om meer te gaan sporten' - 'het hooghangend fruit'. Per saldo is er, aldus NOC*NSF een reservoir van 2,9 miljoen 'potentiële sporters'. Om die te bereiken, stimuleert de koepel sportverenigingen om ondernemender te denken en vraaggerichter te opereren.

Sportverenigingen lijken hier wel oren naar te hebben. Uit de *SportAanbiedersMonitor* (voorheen: *Verenigingsmonitor*) blijkt dat er een groot draagvlak is onder verenigingen om te groeien. Anno 2012 koestert negentig procent van de verenigin-

20. Gebaseerd op de *Sportersmonitor 2012* en de *SportAanbiedersMonitor 2012*, zie www.nocnsf.nl/cms/showpage.aspx?id=4179.

gen een ledengroeiambitie, ontwikkelt 82 procent nieuw aanbod en is 85 procent in de weer met ledenwerving en -behoud. Verenigingen zullen ook wel moeten. Twee derde van de verenigingen nam in 2012 waar dat gemeenten beknipten op de subsidie, de helft zag de sponsorinkomsten dalen. Desondanks noemt twee derde van de verenigingen zich 'financieel gezond'. Dat is niet meer en niet minder dan drie of vijf jaar geleden. Slechts een kleine minderheid (8%) spreekt van 'een minder gezonde financiële positie' of ziet de toekomst van de vereniging somber in (7%). Zo'n vaart zal het gelukkig niet snel lopen. Drie van de tien verenigingen is opgericht voor of kort na de Tweede Wereldoorlog. Een kwart van de verenigingen bestaat tussen de veertig en zestig jaar, een derde bestaat 'nog maar' twintig tot veertig jaar. Tien procent van de verenigingen behoort nog tot de 'jonkies' (jonger dan twintig jaar). Sportverenigingen zijn inventief en kunnen klaarblijkelijk wel wat hebben, al zal het er in de kantine niet gezelliger op worden.

Kennis voor en over sport

Enerverend was het jaar zeker voor het sportonderzoek en voor alle andere organisaties die rollen vervullen in de kennisketen van de sport. Op 24 juni 2013 vond, op Papendal, de kick-off plaats van het NWO-programma 'Sport'.²¹ 24 projectleiders legden daar uit welk onderzoek zij tot en met 2016 zullen gaan uitvoeren (zie hoofdstuk 13, deel II van dit jaarboek). Vele daarvan waren ingediend door onderzoekers die al heel lang actief zijn in de sportwetenschap. Een opvallend groot deel van de goedgekeurde projecten is ook terechtgekomen bij universiteiten en wetenschappen die betrekkelijk 'nieuw' zijn in de sportwetenschap. In die zin lijkt bewust te zijn gekozen voor verbreding van het netwerk van sportwetenschappers. Bij veel projecten zijn ook hogescholen betrokken, maar de hoofdaanvragers zijn steeds universiteiten en universitaire onderzoekers.

Het is voor het eerst dat er een echt NWO-programma 'Sport' wordt ontwikkeld. Voorheen moesten sportwetenschappers in 'de vrije competitie' concurreren met andere onderzoekers voor middelen voor wetenschappelijk onderzoek, of anders aanhaken bij bredere thema's (zoals ongelijkheid). De kansen daarin voor de sportwetenschap waren uitermate gering, gegeven het nog jonge vakgebied en de tamelijk marginale positie die sport (nog steeds) inneemt in het academische (en politieke) debat. Dat NWO, en ook ZonMw (medisch) en STW (natuur- en techniek wetenschappen) zich achter het programma scharen, vormt een steun in de rug van de sportwetenschap. Overigens betreft het NWO-programma 'Sport' wetenschap die bezwaarlijk als 'zuivere wetenschap' kan worden aangemerkt. In

21. Zie voor alle informatie www.zonmw.nl/nl/programmas/programma-detail/sport/algemeen/.

het programma is er veel aandacht uitgegaan naar de koppeling met de praktijk. Praktijkorganisaties moesten betrokken zijn bij de projectaanvragen, en uitkomsten moesten behalve dat ze praktijkrelevante potentie hebben ook actief worden vertaald richting de praktijk ('valorisatie'). De betekenis van een en ander is dat wat gehonoreerd is, vooral projecten betreft waar vragen vanuit de praktijk centraal staan. Dikwijls gaat het dan om legitimeringsvraagstukken (wat levert het op?) of participatievraagstukken (wie nemen deel en hoe vergroten we die groep?). Voor andersoortige vraagstukken (historisch, filosofisch, conceptueel, of vragen die de dynamiek van de sport zelf betreffen) liet het programma geen ruimte. Onbekend is nog of er de aankomende jaren geïnvesteerd zal worden in de economische en ruimtelijke sportwetenschappen. Nu was ervoor gekozen om de gevestigde onderzoekstradities (medisch, topsport en sociale wetenschappen) ruimte te bieden zich door te ontwikkelen.

Het onderzoeksprogramma 'Sport' brengt nieuwe dynamiek in het sportonderzoek. Iets van die dynamiek is ook voelbaar in een aantal recente benoemingen. Het afgelopen jaar werden maar liefst vier bijzondere (lees: tijdelijke, deeltijd) leerstoelen Sport ingesteld,²² en betraden drie nieuwe sportlectoren de arena.²³ Tegelijk moet worden vastgesteld dat leerstoelen die vacant zijn, zoals op de terreinen van de sportgeschiedenis (VU) en de sportpedagogiek (UU) ook het afgelopen jaar niet werden ingevuld. Het veld van de sportgeschiedenis beleefde het afgelopen jaar overigens een opmerkelijke revival, mede dankzij de inzet van het Huygens Instituut, Stichting De Sportwereld en het Mulier Instituut.²⁴

In 2012/2013 werd weinig meer vernomen van het 'Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016'. Dit plan, in het voorjaar van 2011 met de nodige bombarie gelanceerd, moest het sportonderzoek en -onderwijs in Nederland naar een hoger peil tillen. Er werden ambitieuze plannen geformuleerd, er werd een stuurgroep ingesteld om een en ander in goede banen te leiden en werkgroepen opgericht om handen en voeten te geven aan de nadere uitwerking. Meer dan een 'papieren tijger' is het 'Sectorplan' vooralsnog niet gebleken. Tegelijk moet gezegd

22. Sportrecht, sinds 1 mei 2012, aan de Vrije Universiteit Amsterdam (Marjan Olfers); Sportsociologie en -beleid, sinds 1 mei 2013, aan de Radboud Universiteit Nijmegen (Koen Breedveld); Sportsociologie, per 1 september 2013, aan de Universiteit van Amsterdam (Ramon Spaaij); en Sport, prestatie en innovatie, sinds 15 mei 2013 aan de Rijksuniversiteit Groningen (Koen Lemmink).

23. Steven Vos, aan de Fontys Sporthogeschool (komt in de plaats van Lars Borghouts), Sanne de Vries, aan Haagse Hogeschool, en Marije Elferink-Gemser, aan de HAN.

24. Zie www.mulierinstituut.nl/projecten/meerjarenprogramma/sportgeschiedenis.html.

worden dat het NWO-programma er wellicht nooit was gekomen zonder de inspirerende vergezichten die in het 'Sectorplan' waren geschetst. Ook heeft het 'Sectorplan' de weg gebaand voor een andere nieuwe loot aan de onderzoeksstam, het Nissi (Netherlands Institute for Sport Science and Innovation).²⁵ Dit instituut, dat op 24 juni 2013 formeel werd gelanceerd, moet het nieuwe gezicht worden van het Nederlandse sportonderzoek. De bestaande organisatie InnoSportNL gaat erin op, en meerdere universiteiten, hogescholen en kennisinstituten hebben hun medewerking toegezegd. Toch gaat ook de geboorte van dit nieuwe instituut allesbehalve vanzelf. Tussen de twee *founding fathers* van het instituut, de VU en de RUG, bestond in de zomer van 2013 nog geen overeenstemming over de vestigingsplaats van de nieuwe sportonderzoeksportal. Tegelijk lijkt een belangrijke ambitie, namelijk om het Nissi hét gezicht van het Nederlandse sportonderzoek te laten wezen, bij voorbaat niet gerealiseerd te kunnen worden omdat het in deze fase te ingewikkeld bleek om ook het sociaalwetenschappelijke sportonderzoek aan het Nissi te verbinden. Onduidelijk is wie als spreekbuis voor dat deelsegment van de sportwetenschap optreedt. Het Mulier Instituut vervulde lange tijd die rol, maar voerde in het voorjaar van 2013 een bestuurlijke reorganisatie door waardoor het niet langer als interuniversitair instituut functioneert (maar wel met universiteiten en hogescholen samenwerkt). Andere instituten of gremia, zoals NISB of Alodo,²⁶ doen zelf geen (universitair) onderzoek of bestrijken slechts een deel van het sociaalwetenschappelijke domein. Het in 2012 door de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht opgerichte Sport&Society-netwerk²⁷ kan in de toekomst mogelijk een dergelijke rol vervullen, maar moet zich nog in de praktijk bewijzen.

Een aantal gevestigde instituten maakte in 2012/2013 belangwekkende wijzigingen door. Bij NISB trad Clémence Ross af als directeur. Een en ander lijkt nadrukkelijk verband te houden met de nieuwe koers van het instituut, waarin NISB als kennisinstituut 'mensen in beweging in brengt' en niet meer zelf interventies ontwikkelt en in de markt zet. Remco Boer is de man die als opvolger van Ross mag bouwen aan die koers. Bij de Vereniging Sport en Gemeenten werd André de Jeu benoemd tot directeur. Twee andere organisaties, het Nationaal

25. Zie www.innosport.nl/nl/Projecten/Overige_sportinnovatieprojecten?pjld=77 en <http://innosportnl.m13.mailplus.nl/genericservice/code/servlet/React?wpEncId=Z6agtfKvRV&wpMessageId=10625&userId=2110157&command=viewPage&activityId=395468&encId=hnEuhnV44UMj5SD>.

26. Overleg van directeurs van Academies voor Lichamelijke Opvoeding.

27. Zie <http://sportandsociety.nl>.

Platform Zwembaden | NRZ²⁸ en Stichting Onbeperkt Sportief²⁹ waren in de zomer van 2013 nog op zoek naar nieuwe directeurs. Overigens was ook het Nissi ten tijde van het schrijven van deze tekst nog op zoek naar een directeur. Zo gesteld is er het afgelopen jaar behoorlijk gesjord en getrokken aan de kennisketen van de sport. De verwachting is dat dit proces volgend jaar nog wel even zal voortduren, met hopelijk een sterkere keten tot gevolg.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat 2012 met 'London 2012' alles in zich had om een mooi sportjaar te worden. Voor even kon de sport zich op een roze wolk wanen. Lang duurde dat echter niet. Het afserveren van het OP2028, de aanhoudende berichtgeving over agressie, over doping en over *match fixing*, deden de sport schudden op zijn grondvesten. Het imago van de sport liep in 2012 stevige deuken op. Het bredere publiek zal daar niet om malen. Maar voor de sport is het te hopen dat er in 2013 niet opnieuw lijken uit de kast tevoorschijn komen. In een tijd dat overheden moeten bezuinigen, vormen schandalen *gefundenes fressen* voor pleitbezorgers van andere politieke thema's. De sport doet er goed aan dat niet te laten gebeuren.

In meer dan één opzicht wordt 2014 daarom voor de sport een belangwekkend jaar. Voorjaar 2014 vinden de gemeenteraadsverkiezingen plaats. Daarnaast wordt 2014 het jaar dat gemeenten ten volle de effecten zullen voelen van zowel de bezuinigingen als van de grote decentralisatieoperaties (zoals de jeugdzorg). Meer te doen met minder middelen: het valt te bezien wat dat gaat betekenen voor de plaats van sport in de gemeentelijke begrotingen van 2015.

Interessant wordt verder wat er gebeurt met het medialandschap van de sport. News Corp van Robert Murdoch bezit nu de uitzendrechten van het betaald voetbal. Eredivisie Live is omgetoverd tot Fox Sports Eredivisie. De verwachting is dat er meer zenders zullen komen en dat de tarieven omhoog gaan. Of *Studio Sport* het recht behoudt om zondagavond om zeven uur samenvattingen van de Eredivisie uit te zenden, is nog maar zeer de vraag.

28. Bij Nationaal Platform Zwembaden | NRZ stond het afgelopen jaar een interim-directeur aan het hoofd, nadat de vorige directie door het bestuur was weggestuurd.

29. De Stichting Onbeperkt Sportief komt voort uit de organisatie Gehandicaptensport Nederland. In 2012/2013 onderging die organisatie een reorganisatie, waarbij belangenbehartiger/kennisinstituut, ledenorganisatie, sportaanbieders en fonds uiteengegafeld werden. Het kennisinstituut (classificatie instituut en Special Olympics) gaat sinds juli 2013 onder de naam Stichting Onbeperkt Sportief verder, vanuit de standplaats Bunnik. Zie www.onbeperkt sportief.nl/.

Liefhebbers kunnen zich in 2014 verheugen op mooie sportevenementen zoals de Winterspelen in Sotsji, het WK voetbal in Rio de Janeiro, en in eigen land, in Den Haag, het WK hockey. Voor hockey kon dat wel eens de definitieve doorbraak worden. Hockey was eind 2011 met 231.000 leden de vijfde sport van het land en de tweede teamsport, en heeft eigenlijk alles in zich om nog verder te groeien. Het zal niet lang duren eer gymnastiek (246.000 leden) zal zijn gepasseerd, en wie weet ooit ook golf (derde, 360.000 leden) of tennis (tweede, 669.000 leden). Zowel golf als tennis blijven echter sporten met veel potentie, zeker in een vergrijzende samenleving. Vooralsnog echter zit hockey stevig in de lift, en dat kan in ieder geval van de tennissport toch moeilijk worden gezegd.

Sportbeleidsmakers zijn in blijde afwachting van het nieuwe evenementenbeleid van VWS. Daar zal uit moeten blijken hoe de overheid verder wil met grote en kleine sportevenementen nu het perspectief van de Olympische Spelen er niet meer is.

Voor sportonderzoekers breken er, ondanks de bezuinigingen en het wegvallen van de olympische stip aan de horizon, enerverende tijden aan. Mogelijk dat het in 2013 opgerichte Nissi daar een belangrijke bijdrage aan kan leveren. Met twee grote internationale congressen in het vooruitzicht (in mei het EASS-congres aan het Mulier Instituut/Universiteit Utrecht³⁰ en in juli het ECSS-congres aan de VU³¹) biedt 2013/2014 Nederlandse sportonderzoekers een wenkend perspectief.

////////////////////////////////////
30. Zie www.eass2014.nl.

31. Zie www.ecss-congress.eu/2014/14/.